

NEMIS TILI SO'ZLASHUB NUTQIDA QIYOSIY FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNI ISHLATILISHI

Dusbekov Sherali Jumaboy o'g'li

Samarqand davlat chet tillar instituti magistranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.7437371>

Annotatsiya. Ushbu maqolada nemis tilida mavjud bo'lgan qiyosiy frazeologik birliklarning xususiyatlari tahlil qilinadi. Mavzuning dolzarbligi tilshunoslikdagi qiyosiy frazeologik birliklarga cheksiz qiziqish va ularni ko'rib chiqishning yangi jihatlari va ularning so'zlashuv nutqida keng qo'llanishidir. Maqolada qiyosiy frazeologik birliklarning tuzilishi asosida turli til madaniyatlari uchun umumiy bo'lgan kognitiv mexanizmlar, milliy-madaniy xususiyatlarga bog'liq bo'lgan va turli tillardagi qiyosiy frazeologik birliklarning leksik ekvivalentligidagi semantik farqlarda namoyon bo'ladigan farqlar ochib beriladi. Shu munosabat bilan qiyosiy frazeologik birliklarni tarjima qilishda lingvistik-madaniy jihat va tadqiqot yondashuvining ahamiyati ta'kidlanadi. Qiyosiy frazeologik birliklarni frazeologiya hodisasi sifatida har tomonlama tahlil qilish, ularning nemis tili frazeologiyasidagi o'rnini adekvat ko'rib chiqish uchun zarur. Maqolada nemis tilida qiyosiy frazeologik birliklarning keng tarqalganligini tasdiqlovchi korpus yondashuvi asosi ham kiritiladi. Amaldagi usullar orasida kontentni tahlil qilish va turli tillar (nemis, rus va o'zbek tillari) o'rtasida parallellik o'rnatishga imkon beruvchi qiyosiy yondashuvni ta'kidlash kerak.

Kalit so'zlar: frazeologizm, qiyosiy frazeologik birliklar, taqqoslash ob'ekti, ekvivalent, semantik yaxlitlik, obrazlilik, ko'chma ma'nolilik, so'zlashuv lug'ati, taqqoslash predmeti, taqqoslash belgisi, semantik xususiyatlar qo'llanilishi, so'zlashuv nutqi frazeologizmlari.

УПОТРЕБЛЕНИЕ СРАВНИТЕЛЬНЫХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ В НЕМЕЦКОЙ РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ

Аннотация. В данной статье анализируются характеристики сравнительных фразеологизмов, существующих в немецком языке. Актуальность темы заключается в непрекращающемся интересе к сравнительным фразеологизмам в языкознании и новых аспектах их рассмотрения и широкого использования в разговорной речи. На основе структуры сопоставительных фразеологизмов в статье выявляются общие для разных языковых культур когнитивные механизмы, национально-культурные особенности, различия, проявляющиеся в семантических различиях в лексической эквивалентности сопоставительных фразеологизмов в разных языках. В связи с этим подчеркивается важность лингвострановедческого аспекта и исследовательского подхода при переводе сопоставительных фразеологизмов. Всесторонний анализ сравнительных фразеологизмов как явления фразеологии необходим для адекватного рассмотрения их места во фразеологии немецкого языка. В статье также представлены рамки корпусного подхода, подтверждающего преобладание компаративных фразеологизмов в немецком языке. Среди используемых методов стоит отметить сравнительный подход, позволяющий проводить контент-анализ и проводить параллели между разными языками (немецким, русским и узбекским).

Ключевые слова: фразеологизм, сравнительные фразеологизмы, объект сравнения, эквивалент, семантическая целостность, образность, переносное значение, разговорная лексика, объект сравнения, признак сравнения, употребление семантических признаков, так разговорная фразеология.

THE USE OF COMPARATIVE PHRASEOLOGICAL UNITS IN GERMAN COLLOQUIAL SPEECH

Abstract. *This article analyzes the characteristics of comparative phraseological units that exist in the German language. The relevance of the topic is the endless interest in comparative phraseological units in linguistics and new aspects of their consideration and their widespread use in colloquial speech. Based on the structure of comparative phraseological units, cognitive mechanisms common to different language cultures, national-cultural characteristics, and differences manifested in semantic differences in the lexical equivalence of comparative phraseological units in different languages are revealed in the article. In this regard, the importance of the linguistic-cultural aspect and the research approach in the translation of comparative phraseological units is emphasized. A comprehensive analysis of comparative phraseological units as a phenomenon of phraseology is necessary for an adequate consideration of their place in the phraseology of the German language. The article also introduces the framework of the corpus approach, which confirms the prevalence of comparative phraseological units in the German language. Among the methods used, it is worth noting the comparative approach that allows for content analysis and drawing parallels between different languages (German, Russian and Uzbek).*

Keywords: *phraseologies, comparative phraseological units, object of comparison, equivalent, semantic integrity, figurativeness, figurative meaning, colloquial vocabulary, object of comparison, sign of comparison, use of semantic features, so colloquial phraseology.*

Qiyosiy yoki qiyosiy frazeologik birliklar nemis tilshunosligida "frazeologik taqqoslashlar" (**phraseologische Vergleiche**) yoki "qat'iy taqqoslashlar" (**feste Vergleiche**) deb ham ataladi. Muayyan tillarning frazeologiyasi doirasida ham, qiyosiy frazeologiya sohasida ham o'rganish uchun mashhur mavzu. Xususiyatlarning butun majmuasi ushbu turdagi frazeologik birliklarni boshqa frazeologik birliklar fonida kichik sinf sifatida tanlashni belgilaydi. Avvalo, bu ularni ko'plab tillarning frazeologik tarkibida tanib oladigan maxsus shakldir. Taqqoslashning mantiqiy tuzilishi to'rtta asosiy komponentning mavjudligini belgilaydi: dastlabki ob'ekt, ya'ni solishtirish zarur bo'lgan element; taqqoslash ob'ekti - asl ob'ekt u bilan taqqoslanadi; taqqoslash uchun asoslar - taqqoslashning semantik va tarkibiy markazini tashkil etuvchi belgi; qiyosiy zarracha - qarama-qarshi ob'ektlarni bir-biri bilan bog'laydigan birlashma yoki grammatik / leksik belgi. Ko'pincha uch komponentli tuzilmalar mavjud (qarang. **störrisch wie ein Esel** - "eshak kabi o'jar", **arbeiten wie ein Pferd** - "ot kabi ishlamoq"), asl ob'ekt kontekstdan aniq va bir qismi emas. Frazeologik birlik. B. Brehmer frazeologik lug'atlarda "**wie im Traum**" ("tushdagidek") kabi ikki komponentli tuzilmalar (nominal konstruksiyalar) ham bo'lishi mumkinligini ta'kidlaydi [Brehmer 2009, S. 142]. Qayd etilganidek, Qiyosiy frazeologik birliklar ko'pgina tillarga xos strukturasi bilan ajralib turadi va bu sinf doimiy ravishda yangi konstruksiyalar bilan to'ldirilib boraveradi. [Földes 2007b, S. 425]. Ushbu hodisa Qiyosiy frazeologik birliklarning maxsus tuzilishiga xos bo'lgan yuqori darajadagi obrazlilik bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Qiyosiy frazeologik birliklar tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, eng ko'p o'rganilganlardan frazeologik birliklardan biridir [Brehmer 2009, 141-bet]. Biroq, qiyosiy frazeologik birliklarni ko'rib chiqishning yangi tomonlari va turli tillarda qiyosiy tahlil qilishning ulkan salohiyati ushbu yo'nalishdagi tadqiqotlarni dolzarblashtiradi.

Ushbu maqolaning maqsadi nemis tili so'zlashuv nutqida qiyosiy frazeologik birliklarning qo'llanilish o'rnini aniqlashdan iborat. Biz quyidagi vazifalarni qo'ydik - nemis frazeologiyasi misolida qiyosiy frazeologik birliklarning tizimli xususiyatlarini kichik sinf sifatida ko'rib chiqish: asosiy xususiyatlarni, shakllanishning kognitiv mexanizmlarini, turli tillarda ekvivalentlarning mavjudligini, ularni tarjima qilish muammolarini aniqlash va tushuntirish (o'zbek tilidagi urg'u bilan); tanlangan asarlardan qiyosiy frazeologik birliklarni topib tahlil qilish, ularni o'zbek tilidagi ekvivalentlari bilan solishtirish.

Qiyosiy frazeologiyani so'zlashuv nutqi fonida o'rganish umumiy ta'lim nuqtai nazaridan, ona tilida so'zlashuvchining madaniyatini bilish nuqtai nazaridan katta qiziqish uyg'otadi, chunki ko'plab til birliklari ma'lum bir xalqning turmush tarzining milliy o'ziga xosligini, mamlakat tarixi, tabiiy-geografik xususiyatlari, madaniyati, iqtisodiyotiga oid faktlarni aks ettiradi. Tilni o'rganishdagi alohida qiyinchiliklar aloqa aktida muhim rol o'ynaydigan qiyosiy lingvistik birliklarni ifodalaydi. Bu, asosan, frazeologizmlarning idiomatikligi bilan bog'liq bo'lib, ularning ma'nosini ularning tarkibiy qismlarining ma'nosidan chiqarib bo'lmaydi. Bundan tashqari, qiyosiy frazeologizmlarning muhim qismi stereotiplarga, tarixiy voqealarga, dinga asoslangan bo'lib, ushbu frazeologizmlar guruhining ma'nosini tushunish uchun bilish zarur. Agar tildagi, matndagi ot yoki fe'lning ma'nosini kontekstdan taxmin qilish mumkin bo'lsa, milliy-madaniy semantikaga ega qiyosiy til birligining ma'nosi o'quvchi uchun uning asosiy tasvirini yoki stereotipini kodlaydi, agar u dastlab bu birliklarning yaratilish va foydalanish tarixi bilan tanishmagan bo'lsa.

Maqolamiz doirasida nemis tilidagi qiyosiy frazeologik birliklarning semantik tahlili amalga oshiriladi. Lingvistik materialning asosiy manbalari V.D.Devkinning "Nemischa-ruscha so'zlashuv lug'ati" va L.E.Binovichning "Nemisch-ruscha frazeologik lug'ati" dir. Tadqiqot I. I. Chernishevaning strukturaviy-semantik modeliga asoslandi: $C_1 = tC + C_2$

C_1 = Comporandum - taqqoslash predmeti (nima solishtirilmoqda);

C_2 = Comporatum - taqqoslash ob'ekti (nima bilan solishtirilmoqda);

tC - tertium comporationis - taqqoslash belgisi (nima orqali solishtiriladi).

Biz frazeologik birliklarning qiyosiy asosiy komponentlarining semantikasini, ya'ni mavzu mazmunini (C_1) va taqqoslash belgisini (tC) batafsil ko'rib chiqamiz.

Lug'atda mavjud qiyosiy frazeologik birliklarni tahlil qilinsa, nemis tilining qiyosiy frazeologik birliklarini taqqoslash uchun mavzularning asosiy tematik guruhini inson, uning tashqi ko'rinishi, xarakteri, uning faoliyati, xolati, fikrlari, shuningdek tabiat va tabiat xodisalar bilan bog'liq bo'lgan birliklar tashkil qilishini ko'rish mumkin. Masalan,

- dumm wie ein Ochse sein - buqa kabi ahmoq bo'lmoq;
- matt wie eine Fliege sein - uyqusiragan pashsha kabi bo'lmoq;
- sich drehen und winden wie ein Aal - ilon balig'i kabi chetlab o'tish;
- dastehen wie die Gans, wenn's donnert - hayratda qolish, hayratga tushish;
- ein Gesicht machen wie die Gans, wenn's donnert - ahmoqona ko'rinmoq;
- ein Gemüt wie ein Schaukelpferd haben - ishonuvchan, sodda bo'lmoq;

Qiyosiy frazeologik birliklar predmetining antropologik xarakterining ustunligi shundan iboratki, qiyosiy frazeologik birliklar so'zlashuv nutqida bevosita muloqot aktida qo'llaniladi, ya'ni. odam odam bilan muloqot qiladi va bu suhbatning mavzusi, qoida tariqasida, insonning o'zi, uning harakatlari, fikrlari, his-tuyg'ulari, istaklari, tashqi ko'rinishi, xarakter xususiyatlari va boshqalar.

"Tabiat, tabiat hodisalari" va "Kundalik uy-ro'zg'or buyumlari" nominativ guruhlariga kelsak, ular kichikroq tashkil qiladi va asosiy tematik ko'rsatmalarni aks ettiradi. Masalan:

- es giesst wie aus Eimern – "chelaklab yomg'ir yog'moq";
- es giesst wie aus Kannen- "chelaklab yomg'ir yog'moq";
- ein Ding wie eine Wanne - "hayratda bo'lmoq, aqldan ozmoq";

Qiyosiy frazeologik birliklarning semantikasini ob'ektiv tahlil qilish uchun biz assotsiativni tahlil qilamiz. Taqqoslash foni, ya'ni. taqqoslash belgisi (tC). Taqqoslashning rag'batlantiruvchi belgisi quyidagilar bo'lishi mumkin:

1. Tashqi o'xshashlik:

- tashqi ko'rinishi (shakli, rangi, yuz ifodasi va boshqalar):
  - dick wie ein Fab sein - juda semiz bo'lmoq;
  - wie eine Schieebudenfigur aussehen - qo'rqinchli ko'rinish;
  - wie ein gerupftes Huhn aussehen - yulingan tovuqqa o'xshab qolish;
  - schwarz wie ein Rabe sein - qarg'aning qanotiday qora bo'lmoq;
- harakatning tashqi o'xshashligi, masalan:
  - laufen wie eine Herde Schafe - qo'ylar suruvi kabi bormoq;
  - wie die Katze um den heissen Brei herumgehen - nozik masaladan qochmoq;
  - aufpassen wie ein Schiesshund - kuzatib turing, hushyor bo'ling;
  - brüllen wie ein Löwe - bo'kirish, bo'kirish;

2. Xarakterning o'xshashligi:

- falsch wie eine Katze sein - yolg'on, nosamimiy bo'lmoq;
- stur wie ein Panzer sein - buqadek o'jar bo'lmoq;
- faul wie die Pest sein - nihoyatda dangasa bo'lish;
- dumm wie Schifterscheipe sein - ahmoq bo'lish;

3. Harakatning intensivligi:

- etwas geht weg wie warm Semmeln - biror narsa tezda sotiladi;
- stehlen wie ein Rabe - chaqmoq tezligida tez o'g'irlash;
- etwas geht wie das Katzenmachen - bir ishni juda tez qilmoq;
- sausen wie ein Furz auf der Gardinenstange - oldinga va orqaga juda tez yuguring.

Qiyosiy frazeologik birliklarning keyingi guruhi qiyoslashning chuqur belgisiga asoslanadi; bunday frazeologik birliklar, qoida tariqasida, kuchaytiriladi va o'zbek tiliga "juda" so'zlari yordamida tarjima qilinadi. Bularga quyidagi qiyosiy frazeologik birliklar kiradi:

- hungring wie ein Bär sein - juda och qolmoq;
- frech wie Rotz sein - haddan tashqari kibrli bo'lmoq;
- wie das heulende Elend aussehen - juda baxtsiz, baxtsiz ko'rinishga ega bo'lish;
- wie Faust auf Gretchen passen - juda mos bo'lish;

Qiyosiy frazeologik birliklarning ayrimlari tarixiy va diniy g'oyalarni aks ettiradi. Bu xususiyat quyidagi misollarda ko'rish mumkin:

- wie in Abrahams Schoss leben – xavsiz bo'lmoq;
- stolz wie ein Spanier sein - mag'rur bo'lmoq, g'ururlanmoq
- Zustände wie im alten Rom haben - bundan boshqa boradigan joy yo'qligi sharmandalik;
- päpstlicher als der Papst sein – juda etiqodli bo'lmoq

Demak, tashqi va ichki o'xshashlik taqqoslashning rag'batlantiruvchi belgisi sifatida harakat qilishi mumkin, ya'ni. xarakterning o'xshashligi. Shu bilan birga, ayrim qiyosiy

frazeologik birliklar qoliplarni aks ettiradi, ba'zan esa harakatning shiddatini ifodalaydi. Maqola doirasida biz qiyosiy frazeologik birliklarning semantikasini, ya'ni: taqqoslash predmetining mazmuni va qiyoslash belgisini yoritib berdik.

REFERENCES

1. W. Fleischer- Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache- 2. durchges. und erg. Aufl. - Tübingen- Niemeyer, 1997
2. Brehmer 2009 – Brehmer B. Äquivalenzbeziehungen zwischen komparativen Phraseologismen im Serbischen und Deutschen // Zeitschrift für slawische Sprachen, Literaturen und Kulturen „Südslavistik-online“. 2009. Nr. 1. S. 141–164.
3. Schade 1976 – Schade W. (1976) Zu den komparativen Phraseologismen des Deutschen und Russischen. (Am Beispiel der Vergleiche mit wie bzw. kak). Aktuelle Probleme der Phraseologie. Leipzig: Karl-Marx-Universität, S. 127–134.
4. Немецко-русский фразеологический словарь / под ред. Л. Э. Бинович. М.: Аквариум, 1995. 768 с
5. Stepanova M. D. Лексикология современного немецкого языка. Lexikologie der deutschen Gegenwartssprache: учеб. пособие для студентов лингв. и пед. фак. высш. учебн. заведений. М.: Издательский центр «Академия», 2005 Stepanova M. D. Словообразование современного немецкого языка / под ред. Т. В. Строевой. Изд. 2-е, испр. М.: Ком Книга, 2007. 379 с.
6. Cherniesheva I.I. Немецкая фразеология и принципы ее научной систематизации. Немецко-русский фразеологический словарь. М.: Русский язык, 1975.
7. Cherniesheva I.I. Фразеология современного языка. М.: Высшая школа, 1970. 199 с
8. Duden. Herkunftswörterbuch. Etymologie der deutschen Sprache / hrsg. von der Dudenredaktion. 3., völlig neu bearb. und erweit. Aufl. Mannheim – Leipzig – Wien: Dudenverlag, 2001. Bd. 7. 569 S.
9. Kluge F. Etymologisches Wörterbuch der Deutschen Sprache. 23., erweiterte Auflage. Berlin – N. Y.: De Grüter, 1995. 921 S.
10. Ismailovich A. S. PROBLEMS OF IMPROVING PSYCHOLOGY OF HEALTHY LIFESTYLE OF UZBEK FAMILY //Scientific reports of Bukhara State University. – 2020. – Т. 4. – №. 1. – С. 313-318.
11. Saidov A. SOCIAL PSYCHOLOGICAL SIGNIFICANCE OF THE FORMATION OF A CULTURE OF A HEALTHY LIFESTYLE IN THE FAMILY //Science and innovation. – 2022. – Т. 1. – №. B7. – С. 867-871.
12. Sharifjon To'lqin o'g A. et al. TA'LIM-TARBIYA TIZIMI VA O'QITUVCHILAR FAOLIYATIDA PSIXOLOGIK XIZMATNING AHAMIYATI //MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH. – 2022. – Т. 1. – №. 11. – С. 57-60.
13. Azamat, S. (2022). On The Basis Of National Values To Raise A Healthy Generation In The Family. Journal of Positive School Psychology, 6(10), 2417-2420.
14. Ismailovich S. A. Socio-Psychological Problems of Educating an Independent-Minded, Creative Person in the Educational Process //CENTRAL ASIAN JOURNAL OF LITERATURE, PHILOSOPHY AND CULTURE. – 2021. – Т. 2. – №. 12. – С. 4-7